

גירלד קרומר

הדילמה המהותית:

אופני התגובה של יהודי ארצות הברית לנישואים מעורבים

ברצוני להביע את תודותי לחיים וקסמן, סטיבן
כהן וג'ק ורטהיימר על הרעיונות שהעלו
במהלך הדיונים שקדמו לכתיבת עבודה זו,
ולריצ'רד כהן וצבי זוהר אשר קראו את כתב
היד כולו והעלו כמה הצעות מועילות לשיפורו.

גירלד קרומר

הדילמה המהותית:
אופני התגובה של
יהודי ארצות הברית
לנישואים מעורבים

מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות
ולחיזוק החינוניות היהודית
אוניברסיטת בראילן - הפקולטה למדעי היהדות

התשס"ה

Gerald Cromer
**“The Quintessential Dilemma”:
American Jewish Responses To Intermarriage**

פרסום מס' 9 בסדרה
מחקרים וניירות עמדה
של מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחיוק החיוניות היהודית
עורך הסדרה: צבי זוהר

9 in the series
Research and Position Papers of the Rappaport Center

Series Editor: Zvi Zohar

מסת"ב 965-7307-07-4 ISBN

© כל הזכויות שמורות למחבר
ולמרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחיוק החיוניות היהודית
הפקולטה למדעי היהדות, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן

ערכה: איריס אהרן
תרגום לעברית: ורדה יערי
הביא לדפוס: יעקב חסון
עיצוב העטיפה: סטודיו בן גסנר, ירושלים
נדפס בדפוס "ארט פלוס", ירושלים
התשס"ד

© All Rights Reserved
to the author and

The Rappaport Center for Assimilation Research and Strengthening Jewish Vitality
The Faculty of Jewish Studies
Bar Ilan University, Ramat Gan, Israel
2004

e-mail: rjcenter@mail.biu.ac.il

תוכן העניינים

7	פתיחה
11	מבוא
14	"ולא תתחתן במ..."
18	לקדש או לא לקדש
23	כושר האמצאה הרבני
26	עידוד בחירות יהודיות
30	כיצד לגרום לנישואי תערובת להצליח
34	סיפורים אטיולוגיים
39	הגבולות החיצוניים
44	הגבולות הפנימיים
49	מראי מקום

פתיחה

מרכז רפפורט לחקר ההתבוללות ולחיזוק החינויות היהודית נוסד באוניברסיטת בר־אילן באביב 2001, ביוזמת רות וברוך רפפורט, שזיהו את ההתבוללות כסכנה הראשונה במעלה לעתיד העם היהודי. הנחת עבודה מרכזית של המרכז היא שההתבוללות אינה תהליך סטיכי אלא תוצאה של החלטות אנושיות. אם בעבר החליטו יהודים להתבולל על מנת להימנע מרדיפות ומסטיגמה, הרי שכיום המצב שונה. כיום ההתבוללות היא בעיקרה פועל יוצא מכך שבעיני יהודים רבים, טיפוח זיקות יהודיות נראה פחות אטרקטיבי מן החלופות הפתוחות בפניהם בעולם הלא־יהודי הפלורליסטי שבהווה. הנחה נוספת שלנו היא שנטיית יהודים רבים לחיות בנתק ממסגרות ואורחות חיים ותרבות יהודיים, מקורה, במידה משמעותית, בליקויים ממשיים הקיימים בהיבטים מגוונים של החיים היהודיים בהווה.

מפני שההתבוללות אינה תופעת טבע הכרחית, מסתבר שניתן לא רק לחקור את היבטיה וגילוייה השונים ולהצביע על שורשיהם, אלא אף להציע דרכי התמודדות לשם חיזוק החינויות של העם היהודי בזמננו. דברים אלו נכונים גם לנושא המחקר שבו בחר להתמקד פרופ' גרלד קרומר – אופני התגובה של יהודי ארצות הברית ומנהיגיה לנישואים מעורבים. המונחים 'התבוללות' ו'נישואים מעורבים' מציינים תופעות לא זהות,

אשר הזיקה ביניהם נדמית, במידה רבה, כזיקת הביצה לתרנגולת: התבוללות, במובן של נתק קיומי אישי בין יהודי ליהדות, מקדמת נישואי תערובת; אם אין חשיבות ליהדות, מדוע לחפש בן/בת זוג יהודי/ה? מאידך, נישואי תערובת מקדמים התבוללות; מה הם הסיכויים שהורה יהודי, אשר לא היה מספיק חשוב לו לבחור בן/בת זוג יהודי/ה, ירצה או יוכל להעניק לילדיו תחושה שחשוב לחיות כיהודים?

אין פלא אפוא, שכאשר פנה פרופ' גירלד קרומר למרכז רפפורט והציע לחקור ולנתח את אופני ההתייחסות של יהודי ארצות הברית לנישואים מעורבים, נענה לכך מרכז רפפורט ברצון. פרופ' קרומר נמנה על הסגל הבכיר של המחלקה לקרימינולוגיה באוניברסיטת בראילן, והוא ערך ופרסם מחקרים רבים הנוגעים לשאלות של החברה הישראלית והחברה היהודית בתפוצות, ובו בזמן עסק ועוסק בקידום פתרונות לבעיות חברתיות ממשיות במדינת ישראל (לקורות חיים ורשימת פרסומים של פרופ' קרומר עיינו: <http://www.biu.ac.il/SOC/cr/>). איכות מחקריו הקודמים, לצד העובדה שאינו חוקר הספון ב'מגדל שן' אלא בעל מעורבות חברתית ויהודית, הפכו אותו למועמד ראוי ביותר לביצוע מחקר מקורי זה. אנו תקווה שממצאי המחקר יאפשרו למנהיגי הציבור היהודי בעולם להבין טוב יותר את הדרכים שבהן הלכו עד כה, בהתמודדות עם נישואים מעורבים, ועל יסוד הבנה זו, לתכנן דרכי תגובה מועילות ונבונות יותר לחיזוק החינוניות של העם היהודי בעולמנו רב התהפוכות.

* * *

אני מבקש בזאת לברך מקרב לב את פרופ' גירלד קרומר על הופעת מחקר חשוב זה, ולהודות לכל אלו אשר פעלו במסירות ובמיומנות כדי לאפשר הוצאת פרסום זה באופן הראוי: גב' איריס אהרן, הרכזת האדמיניסטרטיבית של מרכז רפפורט; גב' ורדה יערי, שתרגמה בכישרון רב את המחקר מאנגלית לעברית; מר בן גסנר וחברי הצוות של משרד עיצוב "בן גסנר" בירושלים, שעיצבו את העטיפה; מר יעקב חסון, שקיבל

על עצמו את מלאכת המחשבת של ההבאה לדפוס; והצוות המסור של דפוס "ארט פלוס" בירושלים, שם בוצעה עבודת הדפוס. הופעת מחקר זה, התשיעי בסדרת הפרסומים של מרכז רפפורט, מהווה הזדמנות מתאימה להודות, בשמי ובשם אוניברסיטת בראילן, לבני הזוג רות וברוך רפפורט, שניהם דוקטורים לשם כבוד של האוניברסיטה, על דאגתם הכנה לעתיד העם היהודי, שבאה לידי ביטוי בהחלטתם להקים את המרכז ובתמיכתם הנדיבה בפעילותו. בזכותם נפתח פתח לעתיד טוב יותר לעם היהודי כולו. מי יתן וידעו בצוותא עוד שנים רבות של בריאות, אושר, וחיים רבי עניין ומעש.

צבי זוהר

ראש מרכז רפפורט

לחקר ההתבוללות ולחיזוק החינוכיות היהודית

מבוא

עם עקירתם של יהודי אמריקה לפרברי הערים בתום מלחמת העולם השנייה, החל תהליך של אימוץ תרבות זרה (אקולטוריזציה) שלא לווה בהתבוללות (רוזנטל, 1960). מי שחיו כעת בכלובי הזהב החדשים, נעשו יותר ויותר דומים לשכניהם הלא־יהודים, ושוב אי־אפשר היה להבדיל ביניהם. עם זאת, נשאו דיירי הפרברים החדשים, במידה רבה, קבוצה נבדלת העומדת בפני עצמה. יהודים אמריקנים אלו ראו את עצמם, ונתפסו גם על ידי אחרים, כ"דוגמה קלאסית לקבוצה אנדוגנית מרצון" (Goldscheider, 1982, p. 36).

אין הכוונה, כמובן, כי לא נישאו קינות ולא הושמעו נבואות זעם ביחס לעתידה של יהדות ארצות הברית, וביחס להשלכות האיומות – והבלתי צפויות, עבור אנשים מסוימים – הנובעות מרצונם של יהודים להשתלב בחברה הכוללת. אולם רק כאשר הובאו לידיעת הציבור סקרים ארציים וקהילתיים שחקרו את שיעור נישואי התערובת, נעשתה דאגה זו נחלת הכלל. מראשית שנות הששים, הביעו מנהיגי הקהילות את חששם מהעלייה המתמדת במספר היהודים הנישואים לבני זוג שאינם יהודים, ומהמידה שבה הייתה תופעה זו בבחינת סכנה "לעתיד היהודי" או "לקיום היהודי"¹.

1 הדבר לווה פעמים רבות בביטוי של דאגה ביחס למגמות הדמוגרפיות, ובאופן מיוחד ביחס לצמצום קצב הילודה בקרב האוכלוסיה היהודית בתקופת ה"בייבי בום", לאחר מלחמת העולם השנייה.

אלו שבלבם קינן החשש היו, כמובן, מודעים היטב לעובדה, שנישואי תערובת אינם הגורם להתבוללות אלא תוצאה הנובעת ממנה. אף על פי כן, נחשבה התופעה הזו, בעיני רבים, ל"בעיית הבעיות" של יהדות ארצות הברית (Sklare, 1971, p. 193). עם העברת מוקד תשומת הלב מאינטגרציה לשימור הקיום היהודי (Cohen & Fein, 1985), עלה נושא נישואי התערובת לראש סדר היום הקהילתי. לאיש לא היה ספק באשר להיקף הבעיה. המחלוקת התמקדה סביב הגורמים לה והשלכותיה. אנשים המשתייכים לזרמים שונים ביהדות ניסו לשכנע את הציבור, כי הדיאגנוזות והפרוגנוזות שהם מציעים הן המדויקות ביותר.

רבות נכתב על סוגיית נישואי התערובת בארבעים השנים האחרונות. מחקרים אפידמיולוגיים וניתוחים אטיולוגיים נערכו לרוב. אולם התגובות השונות בקרב הקהילה היהודית לנישואי תערובת, זכו לתשומת לב מועטה ביותר. המחקר שלפנינו הוא ניסיון, צנוע בהיקפו, לאזן את התמונה. אימוץ עמדה מעצבת (constructionist stance) אִפְּשֵׁר לנו להסיט את מרכז הכובד, מהתופעה עצמה אל התגובות שהיא מעוררת במגזרים שונים של הקהילה היהודית באמריקה.

על אף חילוקי הדעות הרזוחים בקרב יהדות אמריקה, קיימת הסכמה רחבה כי יש להשקיע מאמץ נרחב בניסיון למנוע נישואי תערובת. אפילו החסידים האדוקים ביותר של הגישה המעודדת את "קירוב הרחוקים", מדגישים את הצורך לעודד אִנְדוּגְמִיָה. עם זאת, ניתוח התכניות שפותחו על מנת לחזק את ההתנגדות לנישואי תערובת או להפחית את הסיכוי להינשא נישואים כאלה, מצוי מחוץ לגבולות מחקר זה. תחת זאת, יתמקד מחקרנו בתגובות השונות לאותם אנשים, שהניסיון להביא לבידולם ולהעלות את רמת מודעותם נכשל (Sarna, 1982, p. 26).

המחקר נפתח בסקירת סוגי מדיניות שונים שאומצו במרוצת ארבעים השנים האחרונות, בניסיון להתמודד עם העלייה ההולכת וגדלה בשיעור נישואי התערובת, ועם הטעונונים שהושמעו בזכותם ובגנותם

של גישות אלו.² המחקר ממשיך בבחינת הפולמוס המתמשך סביב הגורמים לעלייה בשיעור זה. ניתוח הדיאגנוזות והפרוגנוזות השונות למצב, משמש בסיס לבחינת הדרך שבה משפיעות העמדות השונות ביחס לגורמים לנישואי תערובת, ודרכי התגובה לתופעה זו, על הגבולות הפנימיים והחיצוניים של יהדות אמריקה. בחלק המסכם, עובר המחקר מתיאור המצב למתן הנחיות לטיפול בו. נביא כאן את סוגי הטיעונים שאפשר ואף ראוי להשתמש בהם, למען חיזוק עמדה מדיקה (exclusive stance) ביחס לנישואי תערובת.

2 המחקר אינו מתייחס למחלוקת סביב הצעתו של אלכסנדר שינדלר (1979, pp. 22-23) לגבי תכנית לקירוב אנשים שאינם קשורים לאף דת (unchurched), וקריאתו של גארי טובין (1999) להשקיע מאמץ בגיור יזום, מכיוון שמטרתן העיקרית לא הייתה התמודדות עם בעיית נישואי התערובת.

”ולא תתחתן בס...”

בניסיונם להמחיש את מידת החומרה בה מתייחסת היהדות המסורתית לנישואי תערובת, מצטטים, לעתים קרובות, מנהיגי היהדות האורתודוקסית את האיסור, כפי שהוא מופיע במקורותינו: ”ולא תתחתן בס בַּתְךָ, לא תתן לבנו וּבִתּוֹ, לא תקח לְבָנְךָ” (דברים ז, ג), וכן את הפרשנות הרבנית הקלאסית לאיסור זה. מתוך חשש שהסטיגמה המיוחסת לנישואי תערובת מאבדת מכוחה, הם קוראים לחידוש סנקציות משפחתיות וקהילתיות כנגד אלו הנישאים לבני־זוג שאינם יהודים. הורים מתבקשים להחליט מה יהיו הסנקציות שינקטו וּלְיַדַע את ילדיהם באשר לסנקציות אלו, הן ביחס לטקס הנישואין עצמו והן ביחס לחיי הזוג לאחריו. רבנים ומנהיגי קהילה אחרים מתבקשים שלא להעניק לאנשים אלה כל תפקיד או ”כיבודים”, מכיוון ש:

”נישואי תערובת הנם מעשה שפל ביותר. [...] אלו הנישאים לאנשים מחוץ לקהילה היהודית, דוחים את קהילת האמונה שלנו וקוראים עליה תיגר. פסק ההלכה המסורתי הוא דחייה תחת דחייה. פסיקה זו תקפה היום, לא פחות משהייתה תקפה בעבר. שינוי תגובה זו, שינוי ביחס התיעוב שאנו חשים, יהיה בבחינת חילול השם ועמוּם הנבחר. מפגיעה שכזו, אֵל לֵנו להתעלם. כָּשֶׁל מוֹסְרִי לא יענה בקבלה חברתית, כפי שמקובל כיום [...] [כיוון] שכך, אנו מסירים

את המכשול היחיד העומד בפני אלו המעוניינים להינשא נישואי תערובת – בנוסף על לימוד התורה – סנקציות חברתיות! (Tobin & Simon, 1999, p. 80).³

מנהיגים אורתודוכסים מפנים את תשומת לבנו לעובדה, שהיהדות אינה דת מיסיונרית. לטענתם, מאז ראשית תקופת התלמוד, מנסים הרבנים לרפות את ידיהם של אנשים המביעים רצון להתגייר. עם זאת, אלו המתעקשים להגשים את משאלתם, לא מתוך מניעים נסתרים אלא "לשם שמים", מתקבלים לחיק היהדות כיהודים מן המניין. לאחר שעמדו בדרישות תהליך הגיור וקיבלו על עצמם "עול מצוות" במעמד בית דין רבני מוסמך (טבילה במקווה, ולגברים – ברית מילה, או הקזת דם במקרה שנערכה בעבר מילה שלא בטקס דתי), או אז רשאים יהודים מרצון להצטרף לחיק העם היהודי (Bleich, 1990, pp. 19–26). אין אף סמכות רבנית אורתודוכסית שתהיה מוכנה להכיר בגיור שנעשה על ידי בית דין קונסרבטיבי או רפורמי. לטענתם, לא רק שבתו דין כאלה אינם עומדים בדרישות המוקדמות המתחייבות בגיור כהלכה, אלא שעצם זיקת חבריהם לארמים אלו, שוללת מהם כל סמכות לבצע גיור שכזה. עם זאת, במחנה האורתודוכסי עצמו קיימים חילוקי דעות כבדי משקל בנוגע לשאלה, האם יש לאמץ עמדה ליברלית יותר כלפי גיור, לאור מספרם הגדל של נישואי תערובת. בעוד שרובם המכריע של הפוסקים מתנגד למהלך כזה, בנימוק שכך תיחלש עוד יותר הסטיגמה של נישואי תערובת, וכתוצאה מכך יעלה עוד יותר מספר האנשים הבוחרים להינשא בנישואים כאלו,⁴ הרי שיש פוסקים המעדיפים לקבל בני זוג שאינם יהודים ואשר החליטו להתגייר בעקבות

3 זהו ציטוט מראיון עם הרב משה טנדלר, ראש הישיבה בסמינר התיאולוגי על שם הרב יצחק אלחנן. העובדה כי הביקורת שלו הופנתה גם כנגד כמה מעמיתיו האורתודוכסים, הנה בבחינת ציון ברור לכך שלא כולם שותפים לאותה עמדה בלתי מתפשרת.

4 לתיאור ולהסבר של השונות הגדולה בשו"ת האורתודוכסי בשלהי המאה התשע עשרה ובתחילת המאה העשרים, ראה אלינסון (Ellenson, 1989, pp. 61–100).

נישואיהם ליהודים. פוסקים אלה מגינים על עמדתם, בהתבססם על תקדימים מן העבר ועל צורכי השעה.

הרב מרק אנגיל (1983) ומנהיגים אורתודוכסים אחרים טענו, כי תהליך הגיור היה מאז ומתמיד – והדבר נכון אף בימינו – דרך להצטרף לעם היהודי, ולא סוג של בחירה שעיקר עניינה הוא הדת היהודית. לטענתם, רות המואביה הצהירה קודם כל "עמך עמי", ורק אחר כך "אלוהיך אלוהי". המקור התלמודי העיקרי העוסק בגיור בצורה מפורשת קובע, כי אנשים המעוניינים להתגייר נשאלים מדוע ברצונם להתגייר, לאור העובדה "שישראל בזמן הזה דוויים, דחופים, סחופים ומטורפין, וייסורין באין עליהם" (יבמות מז, א). רק לאחר שהשיבו על שאלה זו, מורים להם כמה מן המצוות החשובות והשוליות יותר. על אף שראוי כי הקריטריון לקביעה, אם אנשים שבכוונתם להתגייר אכן רוצים באמת ובתמים לקשור את גורלם בגורל העם היהודי, ייקבע בכל עניין לגופו, העיקרון הבסיסי נשאר זהה. על פי גישה זו, עניינו העיקרי של הגיור הוא הלאום, לא הדת.

יתרה מכך: אנשים אורתודוכסים הנוטים לפרשנות ליברלית יותר של ההלכה, מצביעים על הצורך להתאימה לנסיבות המשתנות. הם טוענים, כי הסירוב לגייר את אלו המעוניינים להמיר את דתם עקב רצונם להינשא ליהודים, היה אפקטיבי בחברות סגורות בעבר, אולם סירוב שכזה חסר כל אפקט הרתעה בקהילה היהודית בימינו. למעשה, ייתכן שיש לו השפעה שלילית על כל הנוגעים בדבר, ואינו אלא מרחיקם עוד יותר מחיק היהדות. בהדגשם כי סוג זה של מדיניות מדיקה, היה בבחינת אמצעי שנועד להשיג מטרה מסוימת – דרך להשאיר אנשים בתוך העדה, טוענים מנהיגים אורתודוכסים וחוקרים מסוימים, כי חשוב שמדיניות כזו תוחלף במדיניות מכילה יותר. מי שהחליטו להתגייר ממניעי נישואין, מן הראוי שתינתן להם האפשרות לעשות זאת, כדי שהם ובני זוגם לעתיד ירגישו רצויים בקהילתם ולא יתנתקו ממנה. ההבדל בין שתי התגובות האורתודוכסיות, אצל לו להסוות את הבסיס המשותף לשתיהן: שתיהן גם יחד מהוות תגובה למספר הגדל והולך של נישואי תערובת. מנהיגים אורתודוכסים, בין שהם מאמצים

עמדה מתנגדת או סתגלנית (Berger, 1977, pp. 175–177), מגיבים לאתגר זה. הבעיה שבפניה הם ניצבים קשה במיוחד לאור קיומם של זרמים אחרים, או כפי שהגדיר זאת אחד העורכים של כתב העת *Tradition* (Goldberg, 1998, p. 19), "עקב קיומן של תנועות דתיות סוטות ביהדות אמריקה" (Deviationist religious movements).

לקדש או לא לקדש

התנועה הקונסרבטיבית אימצה, לאמיתו של דבר, עמדה שהייתה זהה בעיקרה לעמדות היותר ליברליות בתוך הזרם האורתודוכסי. אין זו אלא היהדות הרפורמית, השונה באופן מהותי בכל הנוגע לסוגיית הגיור. תביעותיהם של הרפורמים ביחס לתהליך הגיור ולאורח חייהם של בני הזוג לאחר הנישואין, הנן פחות תובעניות בצורה משמעותית, בהשוואה לזרמים אחרים ביהדות (Jacob & Zemmer, 1994).

למרות אפשרויות הגיור השונות, הולך וגדל מספר נישואי התערובת שבהם בן הזוג הלא־יהודי אינו מתגייר. במקרים אלו, ייתכן שבני הזוג הלא־יהודים מחליטים שאינם מעוניינים, או אינם מוכנים עדיין, להפוך ליהודים. מדיניותן של הסתדרות הרבנים של אמריקה (המייצגת את הזרם האורתודוכסי) וכנסת הרבנים (המייצגת את הזרם הקונסרבטיבי) היא חד־משמעית בעניין זה. חבריהן אינם רשאים לקדש נישואין כאלו. אולם מצב העניינים באיגוד הרבנים המתקדמים (המייצג את הזרם הרפורמי) מורכב הרבה יותר. על מנת להבין את המצב, יש להבחין בין מדיניותה הרשמית של התנועה לבין המציאות בפועל.

בשנת 1909, ובשלושה מקרים נוספים לאחר מכן, הצהיר איגוד הרבנים המתקדמים כי "נישואי תערובת מנוגדים למסורת היהודית ויש להתנגד להם". בשנת 1973, לאחר שנתיים של דיונים בוועדה ובתום דיון ממושך בכנס השנתי שלה, העבירה ועידת הרבנים המתקדמים

החלטה, שהייתה דומה לעמדתה הקודמת אולם הוסיפה עליה איסור על "השתתפות מי מחבריה בטקסים המקדשים נישואי תערובת". אין ספק כי ניסוח זה נוקשה הרבה יותר מן הניסוח הקודם, אולם הפסקה הבאה מכירה בכך, כי חברי איגוד הרבנים המתקדמים "החזיקו וממשיכים להחזיק בפרשנויות שונות למסורת היהודית". בכך הפכה החלטת הכנס מהחלטה מחייבת להחלטה "משכנעת" (persuasive decision), ונסללה הדרך בפני רבנים הבוחרים, מתוך מודעות מלאה, בדרך שונה מן העמדה המוצהרת בנוגע לנישואי תערובת, וממשיכים לקדש נישואין כאלו.

עם זאת, רבים מהרבנים הרפורמים עומדים על כך, שזוגות לעתיד יסכימו לתנאים מסוימים. תנאים אלו עשויים להיות קשורים להכנות לנישואין (למשל, השתתפות בקורס ללימודי יהדות), לנישואין עצמם (העדר נוכחותם של איש כמורה נוצרי או סמלים נוצריים, לדוגמה) או לאורח חייהם לאחר הנישואין (למשל, מחויבות לגדל את ילדיהם כיהודים). עם זאת, הנישואין נותרים בעינם והם בבחינת נישואין ללא גיור. גם אם בני הזוג עומדים בכל התנאים, האיחוד אינו אלא איחוד בין יהודי ללא-יהודי.

על אף – ואולי עקב – נכונותם ההולכת וגדלה של רבנים לקדש נישואין מעורבים, מוצאת עצמה התנועה הרפורמית מעורבת בפולמוס מתמשך, ולעתים מר ונוקב, סביב נוהג זה, כשמשני צדי המתרגם מנסים הצדדים להישען על העבר והעתיד של העם היהודי, בניסיון להצדיק את עמדתם בסוגיה שנויה במחלוקת זו.⁵

רבנים המביעים נכונות ליצור טקסים חלופיים לטקס הקידושין ההלכתי המסורתי, ובכך לקדש נישואים מעורבים, מעגנים את החלטתם בתוך המסורת הרפורמית, המתייחסת להלכה כאל עוד נקודת מבט או הנחיה ולא כאל מקור סמכות מוחלט. כתוצאה מכך,

5 בפולמוס כרוכה מידה רבה של דה-לגיטימציה אישית, באופן מיוחד באותם רבנים המסכימים לקדש נישואים מעורבים. לעתים קרובות הם מואשמים בכך שניאותו לעשות זאת תחת לחץ בני קהילתם או כדרך להשיג "כסף קל".

הם חשים כי לא רק שיש בידיהם הזכות, אלא שאף מוטלת עליהם חובה להתאים את ההלכה לצורכי הקהילה היהודית באמריקה של ימינו. חשוב לציין, עם זאת, כי רבנים אלו המטיפים לשינוי, מסתמכים גם הם על מקורות רבניים מסורתיים כדי להעניק תוקף לעמדתם. כך, העיקרון התלמודי המכוון להתבוננות במעשי הבריות ופסיקה בהתאם (ברכות, מה, א), משמש תימוכין לעמדה ליברלית יותר ביחס לנישואי תערובת. לטענתם, זהו אחד המקרים בו יכולים רבנים ללכת בעקבות צאן מרעיתם ולא להנהיגו בעצמם, ומן הראוי שינהגו כך. המתנגדים לעריכת טקסי נישואין מעורבים, בהיותם מודעים לעובדה כי היהדות הרפורמית אינה מתייחסת, לעתים קרובות, בכבוד הראוי להיבטים רבים של ההלכה, חשים צורך להסביר מדוע הכרחי לציית להלכה בהקשר זה. משום כך, הוועדה שהוקמה על ידי איגוד הרבנים המתקדמים כדי לבחון את הנושא, קבעה בבחירות כי:

"חייב להיות ברור, כי נישואין הם נושא יחיד ומיוחד שאי אפשר להשוותו לאף נושא אחר, לא לשמירת שבת ולא לכשרות, ולא לאף עניין אחר שהוזכר לשווא כדי להמחיש איהתאמתם של השיקולים ההלכתיים. האופי הגורלי שיש למעשה הקידושין, שהוא אקט האמור להיעשות 'פעם אחת ולתמיד' – רעיון הברית שבקידושין, כפי שהוא בא לידי ביטוי בשבועה המקדשת 'כדת משה וישראל' – מעלה את הנישואין למעלה מיוחדת, שבה מתרחבת הברית בין בני הזוג ולמעשה נפרשת על העבר והעתיד היהודי באשר הם, ומכילה אותם תחת כנפיה של קהילת הברית. [...] אם איננו מוכנים להשתית את הזהות והעתיד היהודיים באופן מוחלט על לאום, או על כוונות בלתי מובנות ולא מוגדרות, כלומר כוונות מעורפלות ולא מדויקות, מן הראוי שנדבוק, כפי שעשינו עד כה, בהגדרה ההלכתית של מיהו יהודי ומהם נישואין יהודיים" (מתוך דו"ח הוועדה בסוגיית נישואי תערובת, 1973, עמ' 61).

טיעון זה, המעודד את הסטטוס קוו, מקבל חיזוק מן העמדה המתנגדת

לעקרון הצפייה בהתנהגותם של בני אדם ופסיקה בהתאם. בעוד שבתקופת התלמוד עשוי היה הדבר להתאים, כשבני האדם היו "מעורים באורח חיים ובמסורת יהודיים", הרי שהדבר נתפס כבלתי אפשרי לחלוטין עבור מי ש"חיים בהריסות הקהילה היהודית, מכותרים על ידי התבוללות אשר פשתה בכל". יש להתאים את ההנחיות הניתנות לפעילות הרבנים לרוח התקופה, לא פחות מאשר את פסקי ההלכה הרבניים.

רבנים המקדשים נישואי תערובת טוענים, כי הם פועלים לטובתם של יהודי אמריקה. לטענתם, הסירוב לעשות כן, ישיג בסופו של דבר את המטרה ההפוכה. הסירוב מרחיק את הזוג-לעתידי מן היהדות, ומכל דבר שיש בו שמץ של יהדות. דחייתה של הקהילה את בני הזוג, מובילה בסופו של דבר לדחיית בני הזוג את הקהילה עצמה. לעומת זאת, הנכונות לקדש את הברית בין בני הזוג, משאירה פתח לאפשרות להמשיך בחיפוש אחר משמעות בתוך המסורת היהודית, ואולי לקיים גיור משמעותי יותר בשלב מאוחר.

המתנגדים לקידוש נישואין שאין בהם גיור, מתייחסים לנושא בצורה שונה מאוד. בעיניהם, קידושים כאלו מעניקים לנישואין לגיטימציה מסוימת, גם אם פחותה. מתוך שכנוע עמוק כי נישואי תערובת הנם הריגורל לקהילה, ואינם בבחינת "פתח מבטיח לשימור הקיום היהודי", טוענים רבנים אלו בתוקף כי אֵל לעמיתיהם לקדש נישואין מסוג זה. רק כך, יבהירו לבני הזוג לעתיד כי קשר הנישואין שלהם בלתי מתקבל על הדעת. בנוסף לכך, זהו האמצעי היעיל ביותר להעביר את המסר לאחרים, שעשויים לרצות לנהוג באורח דומה.

בין שהם מצדדים בקידוש נישואים מעורבים ובין שהם מתנגדים לנישואים כאלו, שומה על הרבנים הרפורמים להתייחס לשאלת התפקיד שבני הזוג הלא-יהודים צריכים ליטול בקהילה היהודית באופן כללי, ובחיי בית הכנסת באופן פרטי. רבנים אלו דנו בשלושה היבטים של חיי בית הכנסת – חברות, הנהגה, והשתתפות בטקסים – אולם הנושא האחרון הוא שעורר אצלם את העניין הרב ביותר. דומה שמקובל על הכל, כי מי שאינו יהודי, אֵל לו להתפלל בפומבי ואֵל לו לקחת חלק

בטקס שממנו מתחייב כי הוא יהודי.⁶ עם זאת, מספר גדל והולך של קהילות הכניסו שינויים בחלקים של ספר התפילה, כדי להפכו לאוניברסלי יותר, ובכך לאפשר למי שאינו יהודי ליטול חלק פעיל יותר בטקס. בנוסף לכך, יש הסבורים כי גם לא־יהודים רשאים לדקלם את הנוסחים הקיימים. ריבוי המשמעויות של השפה וההיבט הביצועי שלה (performative functions) בעצם עריכת הטקס, מאפשרים, לטענתם, ללא־יהודים לבצע את הפעולות הללו מבלי לפגוע ברגישותם של המתפללים היהודים (Hoffman, 1990, pp. 9–13).

6 נקודת מבט זו מתומצתת היטב על ידי פלאוט ו־וואשוֹפִּסְקִי (Plaut & Washofsky, 1997, pp. 55–75). לשו"ת קונסרבטיבי עכשווי בנושא זה, ראה אבֶלְסוֹן ופיין (Abelson & Fine, 2002, pp. 602–604).

כּוּשֵׁר הַאֲמִצָּאָה הַרְבֵּנִי

בפנותו אל חבר הנאמנים בדצמבר 1978, שאל אלכסנדר שינדלר, נשיא הֶבֶר התאחדות בתי הכנסת הרפורמיים: "מדוע צריכה תנועה, שהייתה מושתתת מרגע היוולדה על שוויון מלא בין נשים לגברים בכל האמור לחיי הדת, לקבל ללא פקפוק את העיקרון כי אדם יוגדר כיהודי רק כאשר נולד לאם יהודיה?". נאומו הניע תהליך שהביא, חמש שנים מאוחר יותר, להצהרה של איגוד הרבנים המתקדמים, הקובעת כי "ההנחה היא שמי שנולד לאם או לאב יהודיים, הוא יהודי. [...] אולם המעמד הזה חייב לקבל תוקף באמצעות פעולות ציבוריות רשמיות, שנעשות בעֶתות בהן מבוטאת הזדהות עם האמונה היהודית ועם העם היהודי" (מתוך דו"ח הוועדה לקביעת היהדות על פי האב, בנוגע למעמדם של ילדים שנולדו מנישואי תערובת, 1983, עמ' 160). מדיניות חדשה זו ביחס למעמדם של ילדים מנישואי תערובת, היא מכילה ומְדִיֶּקָה יותר מקודמתה בעת ובעונה אחת. היא פותחת פתח רחב יותר, אולם בה בעת היא מציבה תנאים למעבר בפתח הזה.

מהלך דרמטי זה, יותר משהיה ביטוי לרצון להשיג שוויון מגדרי, היה תוצאה הגיונית של צעדים קודמים שננקטו על ידי התנועה הרפורמית ביחס לנישואי תערובת. בהסכימם לקדש נישואים שאין בהם גיור, מצאו הרבנים כי הם מתקשים לדחות את דרישות בני הקהילה שלהם, להכיר בילדיהם כיהודים. הוטל עליהם לחץ גובר והולך לתקן

את הנורמה, שעל פיה נקבעת היהדות על פי האם. כפי שאמר החוקר הקונסרבטיבי סול רות', "צורך חברתי הוא שעמד מאחורי כושר האמצאה הרבני" (1985, עמ' 72).

אלו המטיפים לרפורמה, לא ניסו כלל להסתיר את העובדה, כי ההחלטה לקבל את יהדותו של אדם על פי האב הושתתה על "שיקולים עכשוויים", וגובשה כדי לתת מענה "להיבטים האנושיים של הסוגיה". אולם הם גם הגנו על המדיניות החדשה בהסתמכם על מקורות העבר. הרב שינדלר ואחרים ציינו, לדוגמה, כי על אף שיוסף, משה ושלמה נשאו נשים לא־יהודיות, ילדיהם נחשבו יהודים, וכי הן בתקופת התנ"ך והן בתקופת התלמוד, נתפסה השושלת האבהית כתקפה בכל הקשור לנושאי ירושה וכהונה. ההגדרה החדשה של 'מיהו יהודי', לטענתם, "אינה מייצגת נתק כה מוחלט מן המסורת, כפי שעשוי הדבר להיראות במבט ראשון".

אלו שלימדו סנגוריה על קביעת היהדות על פי האב, אימצו לעתים עמדה סותרת לכאורה. הם הדגישו את המידה שבה ההחלטה שהתקבלה על ידי איגוד הרבנים המתקדמים, הנה בבחינת שינוי מהפכני ביחס לעבר. אולם גם שינוי זה הוצג על ידם כעולה בקנה אחד עם המסורת היהודית. בהזכרים חידושים רבניים כמו הפרוובול של הלל, שמנע שמיטת חובות אוטומטית בשנת השמיטה, של יוחנן בן זכאי, אשר ביטל את "טקס הסוטה" לנשים שנחשדו בבגידה בבעליהן, וחרם דרבנו גרשום שאסר על פוליגמיה, טענו המטיפים לשינוי כי "בעתות צורך ולמען רווחתם של בני אדם, היה צורך לתקן את ההלכה ולדחוק הצדה את המסורת, ולקבל החלטות המתאימות יותר לרוח התקופה" (Zlotowitz, 1995, p. 265). הם, לטענתם, בסך הכל המשיכו לקיים את אותו הנוהג, בצייתם למסורת הדוגלת ברפורמה ובשינוי. התומכים במדיניות החדשה קידמו את הטענות אלה צעד אחד קדימה. לא רק שהם פעלו על פי המסורת היהודית, אלא אף שיפרו אותה. המנהיגים הרפורמיים עשו כל שביכולתם כדי להוכיח, כי גישתם הייתה כעת מחמירה יותר מזו של היהדות האורתודוקסית. שוב לא יוגדר אדם כיהודי רק על בסיס ביולוגי. ההנחה היא שכאשר רק אחד

ההורים הוא יהודי, יש לבסס את יהדותו של אדם על "קיום מצוות, שבאמצעותן הן האדם והן ילדיו מתחייבים לחיים יהודיים". לכן, העובדה שאדם נולד להורה יהודי אין די בה במקרה זה, ויש צורך לצקת בה תוכן יהודי.

ההתנגדות לקביעת היהדות על פי האב, בתוך התנועה הרפורמית ומחוצה לה, הוזנה, מעל לכל, מן הפחד כי אישורה יפגום באחדות הקהילה היהודית. עם זאת, חשש זה הנו פחות רלוונטי למחקר הנוכחי מאשר החשש המקנן בלבם של רבים, כי המדיניות החדשה גרמה לעלייה נוספת במספר הזוגות שנישאו בנישואין שאין בהם גיור. מבקרי גישה זו טוענים שהדבר נובע משתי סיבות. יותר אנשים נישאים לבני זוג שאינם יהודים, כיוון שאימוץ הגישה הדוגלת בקביעת היהדות על פי האב, מעניק "לגיטימציה תיאולוגית" למעשיהם. כתוצאה מכך, תהיה להם נכונות קטנה יותר להתגייר, כיוון שילדיהם ייחשבו יהודים בכל מקרה. הטענה היא כי עניינים עקרוניים ומעשיים חוברים יחד להפוך מצב קשה למצב גרוע יותר.

עידוד בחירות יהודיות

התגובות השונות לנישואי תערובת שתוארו עד כה, לוו בניסיון להושיט יד לזוגות מעורבים ולעודדם לבצע "בחירות יהודיות". על אף התקווה כי בן הזוג הלא־יהודי יתגייר בשלב כזה או אחר, אין רואים בעשותו כן קריטריון בלעדי להצלחה. ואכן, יש הטוענים כי אורח החיים של בני הזוג חשוב הרבה יותר מאשר המעמד הרשמי של ההורים ו/או של ילדיהם. חיים על פי רוח היהדות, לטענתם, הנם בעלי חשיבות גדולה בהרבה מאשר עצם היותם יהודים.

התנועה הרפורמית, ואחריה ארגונים דתיים וקהילתיים אחרים, גיבשה מגוון רחב של תכניות לקירוב הרחוקים. אמנם, תיאור מפורט של תכניות אלו הנו מחוץ לתחומי עבודה זו, אולם חשוב לציין כי מאחוריהן עומדות שתי מטרות: העברת ידע בסיסי לגבי יסודות היהדות, וסיוע לבני זוג להבין את יחסם למורשת שממנה הם באים, ולחשוב על האופן שבו הם מעוניינים לשלבה בחיי הנישואים והמשפחה שלהם. תכניות אלו מגובות במאמץ משולב לשכנע חברים ומנהיגים קהילתיים כאחד, בדבר הצורך לקבל בזרועות פתוחות את אלו הנישאים לבן זוג שאינו יהודי. תחת שיפנו כנגדם אצבע מאשימה, הם נקראים להושיט לעברם את ידיהם ולקרבם לקהילה, וזאת כדי להשאיר בקהלם את בן הזוג היהודי ולמשוך אליהם את בן הזוג הלא־יהודי. גישה זו עוררה דיון סוער בקהילה היהודית באמריקה. חסידי השינוי

ומתנגדיו מגינים שוב על עמדותיהם, בהישענם על העבר והעתיד. כל צד מנסה להוכיח, כי לא זו בלבד שעמדתו עולה בקנה אחד עם המסורת היהודית, אלא שהיא בבחינת המפתח הבלעדי להמשך הקיום היהודי. ההתנגדות לקירוב הרחוקים מושתתת על האמונה, כי על אף העובדה שבתקופת התנ"ך ובתקופה הקלאסית העתיקה, הייתה היהדות דת מיסיונרית, הרי שבתום תקופות אלו היא זנחה לחלוטין את תפקידה זה. מצד אחר, טוענים המטיפים לתכניות השונות כי השינוי הזה לא היה מתרחש, אלמלא הופעל על הקהילה היהודית לחץ מצד החברה שבקרבה ישה. היהודים, לטענתם, פשוט הפנימו את המגבלות החיצוניות שהוטלו עליהם על ידי הרשויות הנוצריות והמוסלמיות. לעומת זאת, ארצות הברית היא מדינה חופשית, ומסיבה זו יכולה הקהילה היהודית לשוב לימי העבר ולהשיט את ידה לאלו הנמצאים מחוץ לגבולותיה (Seltzer, 1990).

אלו שראו בנישואי תערובת סכנה חמורה להמשך הקיום של יהדות אמריקה, התייחסו לתופעה זו, מאז ראשית שנות הששים, כאל "שואה רוחנית"⁷. יש הסבורים שהשפעתה קשה מזו של הנאצים, מכיוון שאנו עצמנו אחראים לה, והיא בבחינת "שואה שהיא מעשה ידינו". מעניין לציין, עם זאת, כי אלו התומכים בקירוב הרחוקים, משתמשים גם הם בשואה כדי לבסס את עמדתם על עקרונות מוסריים ומעשיים כאחד. אחד מלקחי השואה, לטענתם, הוא שחובה עלינו לקדם בברכה את השונים מאתנו. בנוסף לכך, לאחר אובדנם של ששה מיליון איש, איננו יכולים להרשות לעצמנו להפנות עורף למי שעשוי להיות מעוניין להצטרף לעם היהודי. לציבור זה ישנה היכולת להזרים דם חדש לשורותינו, ועל כן יש לנצל את ההזדמנות הזו במלואה (Fishbein, 1973, p. 65).

כבר מלכתחילה, ציינו חסידי המעבר מגישה של כעס לגישה של 'קירוב הרחוקים' (From "outrage" to "outreach") את התועלת שעשויה

7 אמיל פקנהיים (Fackenheim, 1978, pp. 19–24), לדוגמה, טען כי המצווה ה-614 היא "אי-כוננותו של היהודי האותנטי העכשווי להעניק להיטלר עוד אות ניצחון לאחר מותו".

יהדות אמריקה להפיק מאפשרות זו. עם חלוף הזמן, הצביעו הדוגלים בשינוי על תוצאותיה החיוביות של פעילותם. הם מציינים את מספרם הרב של בני הזוג הלא־יהודים, אשר החלו בהדרגה מזהים עצמם כיהודים והחלו נוטלים חלק פעיל בחיי הקהילה. הגישה הדוגלת בקירוב הרחוקים הפכה, על פי תפיסה זו של הדברים, את נישואי התערובת מאיום להזדמנות, ויצרה מצב שבו נישואים אלו עשויים להניב רווח נקי, תחת שיביאו להדלדלותה של יהדות אמריקה (Massarik, 1978). חסידי גישת 'קירוב הרחוקים' לוקחים את הטיעון הזה צעד אחד קדימה. לתכניותיהם עשויה להיות, לדעתם, השפעה חיובית על בן הזוג היהודי, בכך שהן פותחות בפניו הזדמנות ללמוד על יהדותו ולרדת לעומקו של הקשר המחבר בינו לבין הדת. במקרים רבים, חיפוש שכזה מעורר עניין חדש או מחודש בחיבור לכל מה שהוא יהודי. המפגש עם האחר מוביל, לטענתם, לחידוד אמונתו של האדם ולהבנת חדשה של האדם את עצמו (Perel, 1991, p. 149).

אקדמאים ומנהיגים קהילתיים כאחד, הטילו ספק באשר ליעילותן של התכניות לקירוב הרחוקים במאבק נגד ההתבוללות. לדעתם, אנשים שבחרו להינשא נישואי תערובת – בן הזוג היהודי ובן הזוג הלא־יהודי כאחד – אינם מייצגים את אוכלוסיית היעד המועדפת, ויש להפנות את משאבי הקהילה לאלו שכבר קשורים אליה במידה מתונה בלבד (moderately affiliated). ג'ק ורטֶהיימר ואחרים (1996) הציעו לשנות את הדגש ולהגדיל את ליבת הקהילה, באמצעות צמצום קבוצת הביניים, ולא להשקיע מאמץ באלו המצויים בשולי הקהילה או אף מחוצה לה. השקעת המשאבים ב'קירוב הקרובים' עדיפה על השקעתם ב'קירוב הרחוקים', מסיבה פשוטה: סביר יותר להניח שגישה זו אכן תחזק את יהדות אמריקה.

אם ניקח את הטיעון הזה צעד אחד קדימה, הרי שיש מי שסבורים כי קירוב הרחוקים לא רק שהוא פחות מועיל מכפי שאנשים מסוימים היו רוצים להאמין, אלא שבנוסף לכך, הוא גורם נזק רב. הדוגלים בגישה זו מאמינים כי המדיניות הרווחת, אשר דוחה על הסף נישואי תערובת אך לא את בני הזוג שנישאו בנישואים כאלו, מעניקה הכשר לתופעה.

הם טוענים, כי אם הקהילה מקבלת לחיקה בזרועות פתוחות את אלו שנישאו למי שאינם יהודים, הרי שאחרים ימהרו להסיק כי אין בכך כל פסול, וילכו בדרכם. על פי תפיסה זו, 'קירוב הרחוקים' הנו בבחינת ברכה לבטלה. במקום להגדיל את מספר האנשים בקהילה, הוא מעודד אנשים לנטוש אותה.

כיצד לגרום לנישואי תערובת להצליח

המטיפים למדיניות ההדרה וההכלה ביחס לאלו הנישאים לבני זוג שאינם יהודים, מגינים על עמדתם באמצעות שימוש במונחים יהודיים. כל אחד מהם רואה את עצמו כיורש האמיתי והבלעדי של האומה היהודית, וכאחראי הבלעדי לעתידה. אולם ישנם אלו המתייחסים לנושא מנקודת מבט אישית יותר. מספר גדל והולך של ספרי הדרכה המיועדים לזוגות מעורבים, מתמקד בקשרי משפחה באופן כללי, ובקשר הנישואין בפרט. לדידם של כותבי הספרים הללו, הדבר החשוב ביותר הוא לסייע לנישואים הללו להצליח, ולהבטיח שיהיה זה זיווג מאושר.⁸

אלו המאמצים גישה לא־שיפוטית כזו, עושים שימוש, לעתים קרובות, באנלוגיית השוק; יהודים הנישאים לבני זוג שאינם יהודים, ובני זוגם הלא־יהודים, פותחים ב"מסע קניות רוחני", שבמהלכו ימצאו את האמונה – יהדות, נצרות, או דת המשלבת בין השניים, כמו האוניטריזם לדוגמה, אשר תענה בצורה הטובה ביותר על צורכיהם. מטרתם אינה להבטיח או לעודד בחירה יהודית, אלא לוודא כי הנוגעים בדבר יקבלו "החלטה מושכלת" או יבצעו "בחירה חכמה". מסורות דתיות חשובות, לטענתם, פחות מבני אדם, ומן הראוי שישרתו את צורכיהם, ובלבד שבני האדם לא יהפכו לכלי שרת בידי הדת.

8 פסטוניק ורמזן (Pestonik & Remsen, 1988), ראובן (Reuben, 1994), ורוזנברג, מיהאן ופיין (Rosenberg, Meehan & Payne, 1988) הם דוגמאות טובות לסוגה הזו.

הגישה הזו מוצאת את ביטויה הברור ביותר בעמדות השונות ביחס לגיור, המובאות בספרי ההדרכה לזוגות המעורבים. רבים מהם טוענים, כי ההחלטה להפוך ליהודי חייבת "לצאת מן הלב", ואמורה להיות "המסקנה ההגיונית הנובעת ממסע אישי רוחני". מעניין במיוחד לציין, כי אחדים מן הכותבים רואים בגיור לא יותר מעוד דרך להתמודד עם המורכבות של נישואים מעורבים. הם עושים כל שביכולתם כדי להדגיש כי הגיור אינו מתאים לכל אחד. כל זוג חייב להחליט מהי הדרך הטובה ביותר עבורו, וראוי שהקריטריון להחלטתו יהיה הצלחת קשר הנישואין. שכן, בסופו של דבר, זהו הדבר החשוב באמת.

ספרי הדרכה לזוגות מעורבים ממליצים לבני הזוג לקבוע עקרונות מנחים מסוימים, ביחס לחינוך הדתי שיעניקו לילדיהם. למשל, בחירה בדתו של בן הזוג הדבק יותר באמונתו, או החלטה לחנך את הילדים לאורה של דת כלשהי, כדי שלא יגלו בשלב מאוחר יותר בחייהם כי קופתו כיוון שנשארו ללא כל דת. מחברי ספרי ההדרכה חלוקים בדעותם, באשר לאפשרות לגדל ילדים על ברכי היהדות והנצרות גם יחד. אחדים מחזיקים בדעה כי גישה כזו תוליד, ללא ספק, זהות מבולבלת בשלב מאוחר. אחרים טוענים כי כך אפשר להעניק לדור הצעיר את הטוב שבשני העולמות, ואת האפשרות לחבר ביניהם. כך או כך, רווחתו של הילד היא העומדת בראש מעייניהם של אותם כותבים, והיא הקריטריון היחיד שעל פיו יש להכריע כיצד לגדלם ולחנכם.

כל מי שרואה לנגד עיניו את חשיבות הצלחתם של נישואים מעורבים, אינו ממעיט מן הקשיים המתלווים לכך. הנוקטים גישה זו משתדלים, למעשה, להראות כי סוגיה זו הרבה יותר מורכבת מ"בעיית דצמבר" הנצחית (December Dilemma), המתעוררת מדי חודש דצמבר, שבה יש להחליט אם לחגוג את חג החנוכה ו/או את חג המולד. על נישואים מעורבים מאיימת סדרה שלמה של "פצצות זמן" שעלולות להתפוצץ בכל רגע (Cowan & Cowan, 1987, pp. 127-165). הדבר נכון במיוחד, כיוון ש"הגורם הדתי המעוכב" (delayed religious factor) נכנס בהדרגה לתמונה (Siegel & Siegel, 1979, pp. 6-7): ככל שאנשים

מתבגרים, וככל שהם חווים עוד ועוד אירועים במעגל החיים הטבעי, הם נעשים יותר מודעים להיותם בני חלוף, ויותר גרים לצורך שלהם בהמשכיות. במקרים רבים מתעורר בהם, כתוצאה מכך, עניין מחודש בדת. נושאים שנראו חסרי חשיבות בעבר, מקבלים משמעות עמוקה יותר ועשויים, משום כך, להפוך לסלעי מחלוקת בין בני הזוג.

ספרי הדרכה לזוגות מעורבים מפצירים שוב ושוב בבני הזוג, היהודים והלא־יהודים כאחד, להכיר בקיומן של מלכודות אלו ולנקוט שתי פעולות כדי להימנע מהן – האחת אישית והאחרת בין־אישית. לטענתם, כל בן זוג חייב להפריד את זהותו מזו של הוריו, ולגלות איזו משמעות יש בעיניו להשתייכותו הדתית. בנוסף לכך, ראוי שהבעל והאישה יקיימו דרשיח מתמשך כדי לטפל בכל הנושאים כבדי המשקל המונחים בפניהם. אם לא יעלה בידיהם לעשות זאת, הרי שבמוקדם או במאוחר נכונים להם קשיים רבים. קשרי שתיקה סופם שיוליכו אותם לבעיות שונות.

הבעיה הזו אינה ייחודית רק להיבט הדתי של חיי הנישואין. כל בן זוג מושפע מאוד מן התרבות שגדל בה (cradle culture), גם אם הוא מרגיש שהתרחק ממנה מרחק רב. משום כך, ממליצים לבני הזוג לבחון את הבדלי האישיות הקיימים ביניהם, הנעוצים בשיוכם הדתי. ספרי הדרכה מסוימים אף מציעים לבן הזוג היהודי להצטרף לקבוצת טיפול העוסקת בקשיים הנובעים מרקע אתני (ethnotherapy groups), כדי לחשוף את הנושאים המודחקים שבתוכו. יש להעלות רגשות שליליים אל פני השטח, כדי שאפשר יהיה לטפל בהם בדרך חיובית.

כחלק ממתקפתם נגד ה־discord approach (Sklare & Greenblum, 1979, pp. 311–313), שלפיה נישואי תערובת מועדים לכישלון, מביאים ספרי ההדרכה שפע סיפורים על זיווגים מוצלחים ונישואים כושלים בין יהודים לבני זוג שאינם יהודים. מטרתן של "דוגמאות חיות" אלו היא להוכיח, כי קשיים בחיי הנישואין אינם בהכרח תוצאה בלתי נמנעת של נישואי תערובת. תחת זאת, מיוחסות בעיות אלו לאי־נכונותם של בני זוג להכיר בקיומן של בעיות פוטנציאליות ו/או להתמודד עמן בדרך הולמת. פתיחות היא, לטענתם, המפתח להצלחת קשר הנישואין.

ישנם ספרי הדרכה המקצינים את הטיעון הזה עוד יותר. במקום לטעון כי נישואים מעורבים אינם בהכרח מתכון לאסון, הם מדגישים כי בנישואים כאלו טמונה הזדמנות לצמיחה אישית ובינאישית. חילוקי דעות בין בני זוג הם תופעה שיש לברך עליה, מכיוון שהם עשויים לחזק את הזהות האישית של בני הזוג ואף להעמיק את הקשר ביניהם. כך טוען סטיבן קאר ראובן (1994, pp. 70–71) ב"ספר ההדרכה הלא שיפוטי להצלחת קשר הנישואין בין בני זוג מעורבים":

"חילוקי דעות אינם בהכרח מחסומים במערכת יחסים. חילוקי דעות הם, למעשה, הזדמנויות לתמיכה הדדית ולקבלת החלטות. האתגר הניצב בפני בני זוג בעלי אמונות שונות, הוא ליצור הרמוניה מתוך חילוקי הדעות האלו, כבוד הדדי ואהבה, בעיצומם של חוסר בהירות וסתירות. התייחסו לכל מחלוקת כאל מתנה המוענקת לכם מן העבר של בן זוגכם, צוהר לעולם שעדיין לא זכיתם להכיר. כל מחלוקת שאתם נקלעים לתוכה, היא דוגמה נוספת למשהו שתוכלו ללמוד על האחר וממנו, והזדמנות להוסיף ממד יחיד ומיוחד למערכת היחסים ביניכם לבין אהוביכם".

על פי השקפה זו, יש להתייחס לנישואי תערובת כאל הזדמנות ולא כאל איום, לא רק ברמה הקהילתית אלא גם ברמה האישית. אם מטפלים בהם כהלכה, נישואי תערובת שִנְדְמו בתחילה לקללה, עשויים להתגלות כברכה.

סיפורים אטיולוגיים

התגובות השונות לנישואי תערובת נובעות בעיקר מן ההסברים הסותרים שהובאו, באשר לסיבות שגרמו לעלייה הדרסטית במספרם בארבעים השנים האחרונות. בעוד שסקירה מפורטת של מכלול הסיבות האלו חורגת מגבולות העבודה שלנו, חשוב לתאר כמה מן ההתפתחויות החשובות בהקשר זה. אם לא נעיין בסיפורים האטיולוגיים השונים, השבים ועולים (Pfuhl, 1980, p. 142), לא נוכל לעבור לשלב הבא של המחקר, ולנתח את הדרך שבה השפיעו נישואי תערובת על הגבולות הפנימיים והחיצוניים של יהדות אמריקה.

כל עוד היה מספרם של נישואי התערובת נמוך, נטו אקדמאים וקדיטות כאחד להסביר את התופעה במונחים פסיכולוגיים, ויחסו אותה לגורמים אישיים ולא לגורמים חברתיים. לוויןסון ולווינסון (1958/9, עמ' 115-119) למשל, השתמשו בתפיסת האקסוגמיה הנורוטיית, כדי להראות כיצד סכסוכים רגשיים בתוך המשפחה גורמים לאנשים להינשא לבני זוג שאינם בני אמונתם. אחרים ייחסו את תופעת נישואי התערובת לשנאה עצמית של יהודים. לטענתם, זוהי דרך המילוט הטובה ביותר עבור מי שברצונו לנתק את קשריו עם משפחתו או עם הקהילה בכללותה.

הסברים פסיכולוגיים כאלה ואחרים מילאו תפקיד כפול. הם נתנו תוקף לנורמה האַנדוגמית ונטעו חששות ביחס לסכנה הטמונה בנישואי

תערובת. אולם ככל שגדל מספר האנשים שנישאו למי שאינם יהודים, נעשה קשה יותר ויותר לתמוך בתיאוריות הללו. בעקבות מספרם האדיר של נישואי תערובת, נתפסו אלו פחות ופחות כסטייה מן הנורמה, ויותר כתוצאה של הזדמנות כזו או אחרת. מילטון גורדון, לדוגמה, (1964, עמ' 80) הסב את תשומת הלב ל"קשר הבלתי ניתן להפרדה" בין התבוללות מבנית לבין התבוללות כתוצאה מנישואין, וטען כי:

"כניסתה של קבוצת המיעוט לקליקות חברתיות, למועדונים ולמוסדות של החברה הכללית, והיווצרותם של קשרים ברמת הקבוצה הראשונית, יובילו באופן בלתי נמנע למספר משמעותי של נישואי תערובת. אם ילדים מרקע אתני שונה נמנים עם אותה קבוצת משחק, ובשלב מאוחר יותר משתייכים לאותן קבוצות בוגרים, ובאוניברסיטה לאותן אגודות ומועדונים; אם הורים שייכים לאותו קאנטרי קלאב ומזמינים זה את זה לביתם לארוחת ערב, אין זה הגיוני לצפות שילדיהם הבוגרים לא יתאהבו זה בזה וינישאו זה לזה, ובאשרם הרב יתעלמו לחלוטין מייחוס אתני כזה או אחר."

מנהיגים קהילתיים המשמיעים טענה דומה, עושים זאת בדרך כלל בפאתוס מסוים. רוברט גורדיס, לדוגמה (1966, עמ' 186), התייחס כבר לפני שנים רבות לנישואי תערובת כאל "חלק מן המחיר שיהודים מודרניים חייבים לשלם, עבור חופש ושוויון בחברה הפתוחה". לאחרונה אפיין זאת אלכסנדר שינדלר (1979, עמ' 20) כ"עוקץ המתלווה לטעמו המתוק של החופש". עם זאת, הם מביעים את הסבריהם במונחים נייטרליים ולא מוסריים, שכן לטעמם, איש אינו נושא באחריות למצב. אולם אחרים מאמצים עמדה שיפוטית יותר. על אף שהעלייה במספר נישואי התערובת היא תוצאה בלתי נמנעת מהשתלבותם הגוברת של יהודים אמריקאים בחברה הכללית, ואולי עקב עובדה זו, הם מפנים אצבע מאשימה כלפי מי שאימצו את המגמה הזו ללא כל סייג. המאמינים בכור ההיתוך, מואשמים בכך שלא הצליחו להבין או

לא חששו מן העובדה, שסופו של הדבר להוביל להתבוללות גדולה יותר ולמספר גדל והולך של נישואי תערובת.

אף כי עמדה זו רווחת בכל מגזרי הקהילה, הרי שהיא בולטת ביותר במחנה האורתודוכסי. רבנים ומנהיגי קהילה ביקורתיים מאוד ביחס להשפעתם של זרמים אחרים ביהדות על נישואי תערובת ועל היחס אליהם, והם מלאי שבחים להישגיהם שלהם בהקשר זה. בבואנו לנתח את המצב, עלינו לשקול את הטיעון האורתודוכסי על פי שלוש קטגוריות – הכרחיות, חסינות, וקבלת עול מצוות.⁹ הטענות הללו מתייחסות לשיעור הגבוה הבלתי נמנע של נישואי תערובת בקרב יהודים לא-אורתודוכסים, להיעדרו הכמעט מוחלט בקרב היהדות האורתודוכסית, ולמסקנות המעשיות שיש להסיק מן ההבדלים הללו. מנהיגים בקהילה האורתודוכסית טענו זה מכבר, כי דחיית עיקרי האמונה היהודית המסורתית וחוסר היכולת לשאת בעול מצוות, סופם שיביאו להתבוללות ולנישואי תערובת. ראלף פלקוביץ (1976, עמ' 127) טוען, כי על ידי היווצרותה של "פרוטסטנטיות בגרסה יהודית" –

"נעשה יותר ויותר קשה לשכנע צעירים, שגדלו בבתים שבהם לא חיו על פי המסורת היהודית, כי יש פסול כלשהו בנישואים למי שאינו בן הדת היהודית. [...] קשה לשכנע אנשים צעירים, כי התנגדות לנישואי תערובת חשובה וחיונית לעם היהודי, כאשר הטיעון הנגדי הוא "איזה הבדל יהיה כבר בין חיי המשפחה שלי לבין זה של הוריי".

על פי תפיסה זו, כאשר הן הרציונל העומד מאחורי חיים על פי התורה והן האמצעים שיאפשרו זאת נדחים על הסף, הרי שאין כל סיבה מדוע יגבילו את עצמם אנשים לנישואים בתוך העדה, ואין כל רע בניתוק ממנה. מצב זה מקבל חיזוק מן העובדה שרבנים לא אורתודוכסים, ורבנים רפורמים באופן מיוחד, העניקו תוקף לנישואים מעורבים. בעיני

9 ניתוח מפורט של טיעונים מסוג זה מובא אצל קרומר (Cromer, 1995).

האורתודוכסי, החלטות איגוד הרבנים המתקדמים ביחס לעריכת טקסי נישואין בין יהודים לבני זוג שאינם יהודים, מעורבותם של לא־יהודים בחיי בית הכנסת, וקביעת היהדות על פי האב, יצרו את הרושם הברור כי נישואי תערובת הם בחירה מתקבלת על הדעת, ואולי אף עודדו אותם לבחור בחירה כזו.

המצב העגום, כביכול, מחוץ לגבולות המחנה האורתודוכסי, מושווה לעתים קרובות למצב הבריא יותר שבתוכו. יהודים שדבקו באמונות ובמנהגים המסורתיים, מתוארים כמחוסנים בפני "הנגע הרע של נישואי תערובת", שלא פשה בקרבם. לטענתם, אהבת התורה לא מאפשרת להם להתאהב ולהינשא לבן זוג שאינו יהודי. מבחינתם, אפשרות כזו כלל אינה באה בחשבון.

מטאפורת הנָּגַע או המחלה (Sontag, 1978), אינה אלא אחת מסדרה של דימויים שבה נוהגים להשתמש מנהיגים אורתודוכסים, כדי לתאר את גורלם המנוגד של אלו החיים בתוך "דלת אמות ההלכה" ומחוצה לה. בצורה פרדוכסלית אולי, הם, יחד עם אלו המאמצים גישה לא־שיפוטיית ביחס ליהודים הנישאים ללא־יהודים, משתמשים לעתים קרובות במטאפורות מתחום הכלכלה. לטענתם, זוהי "פשיטת רגל רוחנית" של היהדות הלא־מסורתית, המוליכה להתבוללות ולנישואי תערובת. היהדות האורתודוכסית, לעומת זאת, לא מאפשרת לתופעות שליליות כאלו להתרחש, ומעניקה "תעודת ביטוח" כנגד תופעות אלו. מנהיגים אורתודוכסים מציעים שתי דרכים לצמצם את שיעור נישואי התערובת במגזרים אחרים בקהילה היהודית באמריקה. שוב ושוב הם מפצירים בהורים לקבל החלטות בנוגע למקום מגוריהם ולחינוך ילדיהם, אשר יגבירו את הסיכויים שצאצאיהם יפתחו קשרי ידידות עם יהודים, ויפחיתו את הסבירות שיבואו במגע עם חברים לא־יהודים. אולם פעולות כאלו אינן מצליחות לגעת בלב הבעיה. הדרך היחידה באמת להתמודד עם המצב, היא לאפשר ליהודים מזרמים אחרים להצטרף למחנה האורתודוכסי. על פי דבריהם של מנהיגים אורתודוכסים:

“מלכתחילה קיימת רק עמדה יהודית אחת, שיש בה כדי להעניק ביטחון מלא ומוחלט בפני נישואי תערובת: התורה. [...] כל העמדות, האמונות, הדוגמות והטיעונים האחרים נטולים אותו כוח משכנע. ברגע שהורים אמריקנים יהודיים בני הדור הנוכחי, יהיו בוגרים דיים לרדת לעומקה של אמת זו, להכיר בעובדה שאין כל צורה אחרת של יהדות מלבד התורה, הם ידאגו לכך שילדיהם יקבלו חינוך תורני אמיתי. רק כך, יהיו ילדים אלו מוגנים בצורה אוטומטית מפני נישואי תערובת; הם ישתדלו תמיד להימנע מכל פעילות שעשויה לפתותם לנישואי תערובת” (Hecht, undated.) (pp. 7–8).

קבלת עול תורה היא הפתרון האחד והיחיד ל“משבר נישואי התערובת”.¹⁰

מנהיגים קונסרבטיבים ורפורמים רבים אינם מסכימים עם גישה זו, שבאמצעותה טופחים לעצמם עמיתיהם האורתודוקסים על השכם. להרגשתם, גישה זו מפחיתה בחשיבות תרומתם למאבק כנגד התבוללות. אולם ישנם גם אלו המתייחסים בכבוד רב להשיגיה של היהדות האורתודוקסית, בקרב המתנהל כנגד נישואי תערובת.¹¹ תחושת כבוד זו היא שאחראית במידה רבה לכך, שאנשים מעריכים מחדש את חשיבותם של טקסי דת בחיים היהודיים ושבים לחיק המסורת. אולם מנקודת מבט אורתודוקסית, אין בכך די. לטענת האורתודוקסים, יהודים קונסרבטיבים ורפורמים רואים בחיים על פי הדת עניין של בחירה, ומסיבה זו, אין למצוות אותה השפעה מכרעת שיש להן בקרב הציבור היהודי האורתודוקסי, הרואה בהן דבר המחייב את כולם. הציוויו האלוהי הוא שמבדיל ביניהם.

10 ציונים חילוניים משמיעים טענה דומה בהתייחסם לחיים במדינת ישראל בניגוד לחיים בגולה. ראה לדוגמה הלקין (Halkin, 1977, pp. 29–75) וגביזון (Gavison, 2003, pp. 76–77).

11 ניתוחם של זיסר וליבמן (Susser & Liebman, pp. 145–151) את “לקחי האור” תודוכסיה” הוא דוגמה קלאסית לעמדה זו.

הגבולות החיצוניים

הגבולות התוחמים קבוצות, נשמרים באמצעות בקרת כניסתם של חברים חדשים והרחקתם של חברים קיימים. כפי שציין מייקל וולצר (1983, p. 62), "קבלה והרחקה עומדים בלב-לבה של עצמאות קהילתית. בלעדיהן, לא היו מתקיימות ברציפות וביציבות היסטורית קבוצות של גברים ונשים בעלי גוון מיוחד, שלחברים בהן מחויבות ייחודית זה לזה והם חשים תחושה מיוחדת של חיים משותפים".

בחברה היהודית המסורתית, היו הכללים שנגעו להדרה ולהכלה כאחד ברורים ונוקשים. סנקציות חמורות ננקטו כנגד מי שנישא לבן זוג לא-יהודי, ודרישות כְּבָדוֹת משקל הוצגו בפני לא-יהודים שביקשו להתגייר. מאז השתנה המצב לבלי הכר. שינויים התחוללו אפילו בתוך המחנה האורתודוכסי, והתפתחויות קיצוניות אף יותר התרחשו מחוץ לגבולותיו, במיוחד תחת כנפיה של היהדות הרפורמית.

החלטות איגוד הרבנים המתקדמים, ביחס לרבנים המקדשים נישואים מעורבים שאין בהם גיור, להשתתפותם של בני זוג לא-יהודים בהיבטים שונים של חיי בית הכנסת, ולקבלת הייחוס הדתי מצד האב, טשטשו עוד יותר את גבולותיה של יהדות ארצות הברית. מספר רב של לא-יהודים נעשו, לפחות במידה מסוימת, חלק מן הקהילה. בעוד התנועה הרפורמית שקועה בתכנית אינטנסיבית לקירוב הרחוקים, קיים ספק רב אם מאמצים אלו הביאו, או יביאו בעתיד, לשרטוט מדויק

יותר של הגבולות המפרידים בין יהודים לבין לא־יהודים. הדבר נכון באופן מיוחד, מאחר שתכנית זו אינה מעודדת בהכרח את גיורם של בני הזוג הלא־יהודים. אולם, כפי שמצביעה האמירה הבאה שנאמרה על ידי אריק יופה (2001, pp. 155–157), נשיא התאחדות בתי הכנסת הרפורמיים, ביחס למעורבותם של בני זוג לא־יהודים בניהול חיי הקהילה ובטקסיה הדתיים, קיימת אמביוולנטיות עמוקה ואף התנגדות להצבת גבולות נוקשים:

“אמות מידה וגבולות הם כורח המציאות, ויש להגדירם במידה רבה של דיוק ובהירות. אנשים בריאים מציבים לעצמם אמות מידה, וכך גם מסורות דתיות בריאות. [...] גבולות הם אמנם דבר חיוני, אך עוצמת ההשפעה שיש לעבודה שאנו משקיעים בקירוב הרחוקים, נובעת מן הסירוב שלנו להיות כפופים להם בצורה מוחלטת. הדבר המבדיל בינינו לבין האחרים ומסביר את הצלחתנו, הוא שהצבנו פרדיגמה חדשה: אנו מחזקים בתוקף את נחיצותן של אמות המידה, אך איננו מבזבזים כמויות מופרזות של זמן ואנרגיה בניסיון להגדירן בדיוק מיקרוסקופי. אנו מאמינים בגבולות, אולם אנו חדורי אמונה כי היהודי הממוצע בקהילה הממוצעת, יצליח במידה לא מועטה להבין מהם. [...] גבולות? – בהחלט כן. אולם גבול, מעצם הגדרתו, אינו אלא מחסום ו[...] מחסומים הם אמנם דבר חשוב, אולם גשרים חשובים הרבה יותר.”

יופה ואחרים התומכים בקירוב הרחוקים, עושים כל שביכולתם כדי להבהיר כי אין לראות בחוסר נכונותם לשרטט גבולות, סימן לתמיכה באלו שנישאים למי שאינו יהודי, או מתן אישור לבחירתם לעשות כן. הם שוללים נישואי תערובת מכל וכל, ומבססים את התנגדותם על בסיס אידיאולוגי ופרגמטי כאחד. אולם הם מאמינים כי אם וכאשר מתרחשים נישואים כאלה, חייבים בית הכנסת ומוסדות קהילתיים אחרים להושיט את ידם ולעודד את שני בני הזוג לבצע בחירות יהודיות.

עם זאת, קשה מאוד, ואולי אף בלתי אפשרי, להבחין בין המעשה לבין העושה. בניית גשרים לזוגות מעורבים יוצרת את הרושם, בעיניהם ובעיני אחרים, כי החלטתם להינשא נישואים כאלו לא הייתה כה גרועה, אחרי הכל. כתוצאה מכך, נחלשת עוד יותר הסטיגמה הקיימת כנגד נישואים מעורבים, ומתחזקת האמונה כי תופעה זו, יש ביכולתה לחזק את הקהילה היהודית, תחת שתעמיד בסכנה את המשך קיומה.

הן החסידים והן המתנגדים של הגישה התומכת בקירוב הרחוקים, חוששים לעתידה של יהדות אמריקה ומשוכנעים כי אימוץ מדיניותם ביחס לנישואי תערובת, הנו בבחינת הדרך הטובה ביותר להבטיח עתיד זה. אולם קיים מספר גדל והולך של אנשים, שבעיניהם אין לנושא זה כל חשיבות. מטרתם העיקרית, ואולי אף היחידה, היא לסייע לזוגות מעורבים לקיים "נישואים יהודיים-נוצריים מאושרים". פרט למתן "עצות סמכותיות" כיצד לעשות זאת, מנסים אותם אנשים, שמינו את עצמם למדריכים יודעי דבר, לעודד רבנים ומנהיגי קהילה אחרים להתיידד עם שני בני הזוג ולסייע להם להבין ולפרק את המחסומים ביניהם. אם כן, לא זו בלבד שנוצר טשטוש גבולות בין יהדות אמריקה לבין החברה הסובבת אותה, אלא שבשנים האחרונות היינו עדים לניסיונות מאומצים לסייע לזוגות מעורבים לשבור גבולות אלו, כדי להגיע לאושר אישי ולהרמוניה משפחתית.

החלשות זו של הגבולות החיצוניים של הקהילה, לווה בהתחזקות גבולותיה הפנימיים, וייתכן שאף הובילה אליה. מכיוון שבעיית נישואי התערובת היא סמל ומהות לדילמות העיקריות הניצבות בפני יהדות אמריקה (Gusfield, 1996, pp. 72–74), היא עוררה פולמוס רחב באשר למעלותיהם של הזרמים השונים ביהדות ו/או של היהדות האורתודוקסית והלא-אורתודוקסית. בני זרמים אלו טוענים, כי גישתם היא הדרך האותנטית והאפקטיבית ביותר להתמודד עם המצב.

לתמורות ביהדות מתלווה בדרך כלל הטענה, כי המחדשים אינם אלא מגלים מחדש את המסורת האמיתית או חוזרים אל חיקה (Charme, 2000, pp. 138–139). אין זה מפתיע אפוא שמנהיגים

אורתודוכסים ולא־אורתודוכסים כאחד בוחרים להתייחס לתקופות מסוימות ולהתעלם מתקופות אחרות, כדי להוכיח כי תגובתם לנישואי תערובת היא התגובה היהודית האותנטית היחידה. חשוב לציין, כי אפילו רבנים רפורמים הטוענים כי עמדתם היא בבחינת התנתקות ממוסרות העבר, מנסים להכשיר עמדה זו בהישענם על חידושים רבניים ועל מה שכבר הוזכר כמסורת של רפורמה ושינוי. הם, בדומה לעמיתיהם האורתודוכסים, פונים אל הציבור ומנסים להציג את עצמם כמי שמניעים נובעים מאותנטיות מהותנית (Essentialist authenticity) (Charne, 2000, pp. 135–140).

האורתודוכסים ממעטים למתוח ביקורת על אנשים הנישאים למי שאינו בן הדת היהודית. תחת זאת, מופנה זעמם כלפי "התנועות הדתיות הסוטות", האחראיות, כביכול, לעצם בחירתם של אנשים אלו לנהוג כך. מנהיגיהם מואשמים בכך שהכשירו נישואי תערובת ואף עודדו אנשים להינשא בנישואים כאלה. הטענה הנושנה, כי היהדות הקונסרבטיבית והרפורמית מעלו בעברם היהודי, זוכה לחיזוק מהטענה הפרגמטית המתוארת בחלק הקודם. רק האורתודוכסיה נשארה, לטענתם, נאמנה להלכה, ומסיבה זו היא לבדה תוכל להבטיח את המשך קיומה של יהדות ארצות הברית. אולם על פי גישתם של אלו הדבקים בגישה מכילה יותר (Inclusive approach), ההפך הוא הנכון. כפי שכבר הוכח, הושטת היד לזוגות מעורבים מחזירה, לטענתם, רבים מהם אל חיק העדה, ומסייעת בחידוש שורותיה המתדלדלות של הקהילה בעתיד לבוא.

מנהיגים אורתודוכסים ולא־אורתודוכסים כאחד, משתמשים לא רק ברטוריקה של יושר אלא גם ברטוריקה של רצינות (Rhetoric of rationality and rhetoric of rectitude) במאבקם לקבלת מעמד לגיטימי (Best, 1987, pp. 116–117). הם משתמשים בטיעונים מוסריים וסיבתיים (Davies, 1973, p. 3) כדי להוכיח את עמדתם. אולם במקרים רבים, הדיכטומיה בין שני סוגי שיח אלו אינה כה ברורה, כפי שבסט ואחרים היו מעוניינים שנחשוב. חסידים מכל הזרמים טוענים, כי הצלחתם במאבק בהתבוללות ובטיפול בבעיית נישואי התערובת הנה הוכחה

לאמת שבאמונתם. וכך, שזורות זו בזו טענותיהם ביחס להמשכיות ולאותנטיות הקיום היהודי. הן חוברות יחד ומחזקות את הגבולות המפרידים בין יהודים בעלי אמונות שונות.

הגבולות הפנימיים

הטיעונים הנשמעים מצד חסידי הגישה המכילה ומצד חסידי הגישה המדיקה ביחס לנישואי תערובת, זכו לתשומת לב שווה במסגרת מחקרנו, וזאת במטרה לייצגן באופן הוגן. אולם כתוצאה מכך, עולה מן המאמר תמונה שאינה משקפת את המציאות בצורה נאמנה. רוב רובם של יהודי ארצות הברית מתייחסים לנישואי תערובת בשוויון נפש, ומספר גדל והולך של מנהיגים קהילתיים רואים בהם תופעה חיובית. נישואי תערובת הנם, לדידם, בבחינת הזדמנות, לא סכנה, מכיוון שהם פותחים פתח לצמיחה כמותית ואיכותית ברמה הקהילתית והאישית כאחד. הם עשויים לתרום להעשרת בני הזוג בפרט, ולהתפתחותה של יהדות אמריקה בכלל.

להתפתחות זו הייתה, כמובן, השפעה מרחיקת לכת על דימויו של מי שנישא לבן זוג לא־יהודי. לעתים נדירות, מתייחסים לאנשים אלו כאל מי שחורגים מן הכלל, ולעתים הם אף נעשים דמויות לחיקוי. כמה מספרי ההדרכה לזוגות מעורבים, למשל, משרטטים אותם כחלוצים הסוללים את הדרך לעתיד מבטיח יותר, בעבורם ובעבור הקהילה בכללותה. לעומתם, אלו הדבקים בקו הנוקשה ביחס לנישואי תערובת, הנם כבר בגדר מיעוט קוגניטיבי (Berger, 1971, pp. 18–19), והם אלו שהופכים במהירות גדלה והולכת לסוטים קוגניטיביים (cognitive deviants) (Douglas, 1982, pp. 363–390). הצבת גבולות, או ליתר דיוק

שמירה על גבולות, על ידי צמצום בחירת בן הזוג שעמו באים בברית הנישואים, נתפסת בעיני רבים כמעשה המעיד על איתקנות פוליטית ואף גזענות. הסטיגמה הזו עברה מן היהודים הנישואים ללאיהודים אל אלו המתנגדים לנישואי תערובת (Fishman, 2001, p. 87). השינוי הדרמטי הזה התרחש כתוצאה מתהליך מתפשט של השתלבות, "שבאמצעותו ממזגים יהודי אמריקה רעיונות יהודיים עם רעיונות אמריקניים, ומשלבם ערכים אמריקניים ליברליים, כמו בחירה חופשית, אוניברסליזם ופלורליזם, בתוך תפיסתם את הזהות היהודית" (Fishman, 2000, p. 1). המטיפים לגישה מדיקה ביחס לנישואי תערובת, הצביעו, משום כך, על הצורך להטיל ספק בתפיסת המציאות הזו ולפתח תפיסה חלופית. זיסר וליבמן (1999, p. 150) טענו לדוגמה כי:

"האקסיומה כי התרבות האמריקנית והיהודית רוקדות לצלילי חלילים שונים" (ויהיו אשר יהיו הקירבה וההפריה ההדדית השוררות ביניהן), מושרשת עמוק במודעות היהודית האמריקנית. אפילו הצגת הבעיה בדרך כזו, המכירה בחוסר ההרמוניה הפוטנציאלי בין היהדות והאמריקניות, הנה בבחינת שיפור משמעותי בניגוד להנחה השטחית והרווחת מאוד, המאמינה כי שני החלקים המרכיבים את הזהות היהודית האמריקנית משלימים זה את זה. הצגת הבעיה באופן כזה, מאפשרת לנו לפחות להבין כי בחירות קשות הן בבחינת משהו שאין להימנע ממנו. יש צורך שהעולם הלא-אורתודוכסי ייתן לגיטימציה לשיח של שונות (discourse of difference), שיחייב, מעל לכל דבר אחר, גישה שונה וביקורתית יותר, שאינה משתמעת לשתי פנים, ביחס לסוגיה הרגישה של נישואי תערובת בפרט, ולהנחה השלטת בדבר כור ההיתוך בכלל. אין ספק כי האסטרטגיה הוותיקה והאופטימית יותר, הטוענת כי יהודים אמריקניים יכולים לשמור על שלמות חברתית, נוכח הבוז הגלוי המופגן על ידי החברה ביחס לגבולות קהילתיים ברורים, לא עמדה במבחן הזמן."

ממצאים חדשים העולים ממחקרים שנערכו לאחרונה מראים, כי אפשר לנסח את הטיעון הזה במונחים שונים במקצת, כשהדגש מושם על הגבולות הפנימיים בתוך האדם עצמו, ולא על אלו של הקהילה כיחידה שלמה אחת. כהן ואייזן (2000), לדוגמה, הסבו את תשומת הלב לתנועה הכפולה לעבר הפרטה והאנשה, המאפיינות את יהדות אמריקה של ימינו. לטענתם, חשיבות הממד הציבורי נעלמה באופן משמעותי. גילויה ובנייתה של משמעות יהודית מתרחשות כעת בתדריחדים, בחייהם הפרטיים של בני האדם ולא בארגונים שמטרתם להגן על האינטרסים של יהדות אמריקה בכללותה, של קהילות מבודדות ברחבי העולם או של מדינת ישראל. בנוסף לכך, בהעדר נורמות דתיות מחייבות, מעצבים היהודים באמריקה את המסורת מחדש, על פי צורכיהם האישיים והערכים שלאורם הם חיים. הם בוחרים את אותם טקסים ואותן מצוות הנראים להם בעלי משמעות, בכל רגע בזמן או בכל שלב במחזור חייהם. כיום, יותר מאי פעם, האני הריבון (The sovereign self) הנו המקור העיקרי לסמכות עבור יהודי אמריקה.

כפי שכהן ואייזן (2000) מתייגעים להוכיח (עמ' 195-196), על אף שמושגים כגון 'זהות' ו'עצמי' מרמזים על ישות סטטית העשויה מקשה אחת, הם למעשה רב-גוניים ודינמיים. זהותם של יהודי אמריקה הנה תוצר בלתי מוגמר, או במילותיו של סטוארט הול (1990) שמרבים לצטטן (עמ' 225), "היא מתהווה והיא קיימת בעת ובעונה אחת". היא מתעצבת בתוך דיאלוג מתמשך עם העבר היהודי והאחר העכשווי. כתוצאה מכך, על אף שהמסורת היהודית פועלת כ"מבנה פרשני" (Interpretive structure) (Oyserman & Markus, 1993, pp. 190-191), שבאמצעותו מנסים יהודים למצוא עקביות בחייהם –

"הם אינם רואים כל צורך בהבחנה נוקשה בין החלק היהודי והאמריקני שבתוכם. הם אינם רואים כל סיבה מדוע עליהם להחליט מי מבין השניים הם יהיו, וגם לא צורך להקריב את האחד כדי להגשים את האחר. הם כלל אינם יכולים להעלות בדעתם דרך שבה יוכלו לחשוב על אפשרויות כאלו, מלבד באירועי צומת"

(מועד נישואים מתקרב, לדוגמה) המאיימים על טשטוש מרכיבי הזהות, אותו טשטוש המאפשר להם לנהל את חייהם על מי מנחות" (Cohen & Eisen, 2000, p. 196).

על מנת לעודד, או ליתר דיוק, לאפשר ליהודי אמריקה של ימינו לשאול את "השאלות הלא נוחות"¹², בטרם יגיעו ל"אירועי צומת" כאלו, יש צורך לפתח שיח של שונות ברמה האישית והקהילתית כאחד. לא רק הגבולות המקיפים את הקבוצה, אלא גם אלו המצויים בתוככי האדם עצמו, חייבים להתברר ולהתחזק.

אימוץ קו פעולה זה, דורש דחייה ברורה של החלופה הקוסמופוליטית של גרמי וולדרון (1995, עמ' 112), שעל פיה "האדם אינו אלא מערכת של מחויבויות ומעורבויות, וייתכן כי השליטה בעצמי אינה אלא מצב שבו כל המרכיבים האלו חיים, פחות או יותר, בשלום (ולפעמים בפחות או יותר כאוטיות) זה לצד זה". אולם כיוון שהחזרה לדפוסים מסורתיים של זהות יציבה המפוקחת מבפנים, אינה אפשרות בת קיימא עבור מרבית היהודים החיים כיום באמריקה, חייב שיח השונות להתבסס על התפתחותה של זהות רבת-רבותית. המטרה צריכה להיות עיגון העצמי במסורת היהודית, לצד הפנמת הקשרים חדשים של משמעות (Sagi, 2000, pp. 183–186).

מובן מאליו שאין שיח העוסק בשונות ומתבסס על דימוי עצמי שכזה, שיוכל לטעון כי עמדתו מבטאת את האמת האבסולוטית. תחת שישלול תפיסות עולם אחרות או פרשנויות חלופיות לפרשנות היהודית האחת, הוא מכוון לעודד את יהודי אמריקה של ימינו לאמץ אל לבם את ייחודם התרבותי ולהפכו לשלהם. מעשה זה הנו בבחינת הדרך היחידה להימנע מן הסכנה הטמונה בחיים על פי אמונה מסולפת (bad faith). שכן, כפי שסטיבן שארס ציין (2000, עמ' 140–144), הבנתם של אנשים את זהותם לא תוכל להיות אותנטית, אלא אם יכירו בהקשרים ההיסטוריים, התרבותיים והפוליטיים של אותה זהות, ובעובדה כי

12 הביטוי הזה לקוח מכותרת של כהנא (Kahane, 1987).

קיימות דרכים רבות להגיע להבנת זהות זו ברמה האישית. להבנת המגבלות ואפשרויות הבחירה הכרוכות בחיפוש אחר העצמי, מתלווה השפעה משחררת. מודעות לשני צדי התהליך מאפשרת לאדם להשיג, לכל הפחות, אותנטיות קיומית (existentialist authenticity).

הדוגלים בגישה המדירה ביחס לנישואי תערובת, לא הרבו להתייחס לנושא זה. הדרך היחידה שבה הם מתייחסים לנושא ברמה האישית, היא לטעון שלנישואי תערובת אין כל סיכוי להצלחה. על אף העובדה, כי המיקוד של יהדות אמריקה הוסט מדת אזרחית לדת רוחנית יותר, ומחיפוש קולקטיבי אחר חיים שבקדושה (sacred survival) (Woocher, 1986) לחיפוש אחר הגשמה עצמית, הטיעונים כנגד נישואים לבני זוג שאינם יהודים מבוססים כמעט בשלמותם על השפעותיהם השליליות, כביכול, על הקהילה בכללותה. הטיעונים נעשים, אפוא, בהדרגה פחות ופחות רלוונטיים לדאגות היומיום של היהודים באמריקה של ימינו. שיח שונות שיתמקד בגבולות הפנימיים המצויים בתוך העצמי, ולא באלו המקיפים את הקהילה, נראה כנקודת התחלה מבטיחה הרבה יותר בפולמוס נגד נישואי תערובת, מאשר סוגי הרטוריקה שעושים בהם שימוש בימינו.

אין בכך כדי לומר, כמובן, כי מלאכת השכנוע תהיה עניין של מה בכך, שכן רבים מיהודי אמריקה מחזיקים בדעה, כי נישואי תערובת אינם פוגעים בחיפושם אחר משמעות יהודית, ועשויים אף להועיל לחיפוש זה. אולם ההתמקדות באותנטיות קיומית גורמת לכך, שטיעונים מעין אלו יגיעו ללב-לבו של החיפוש הרחב והנפוץ אחר "האני היהודי הפוסט מודרני" (Cohen & Eisen, 2000, pp. 34–42), וישמשו, מסיבה זו, נקודת פתיחה מתאימה יותר לדרישה בין השקפות עולם שונות.¹³ לפחות במובן זה, אלו המעוניינים להמשיך במאבק כנגד נישואי תערובת, יעשו טוב אם יואילו לנהוג על פי עצת חז"ל, ויצפו במעשי

13 החיפוש הזה נפוץ הרבה פחות בקרב יהודים שאינם משתייכים לקהילה כלשהי. שיח השונות, כמו מאמצים נוספים לצמצם את שיעור נישואי התערובת, אמור להיות מכוון לעבר אלו המצויים במרכז, ולא אלו שבשולי הקהילה.

הבריות ובמניעים העומדים מאחורי מעשים אלו, בטרם ינסו לשכנעם לשנות את דרכם.

מראי מקום

References

- Abelson, Kassel and Fine, David, J. (2002). *Responsa 1991–2000: The Committee on Jewish Law and Standards of the Conservative Movement Rabbinical Assembly*. New York.
- Angel, Marc D. (1983). A fresh look at conversion. *Midstream* 29(8), pp. 35–38.
- Belin, David W. (1990). The intermarriage crisis: It's time for realism. *Jewish Journal of Communal Service* 66(3), pp. 60–62.
- Berger, Peter L. (1971). *A Rumour of Angels: Modern Society and the Rediscovery of the Supernatural*. Penguin Books: Harmondsworth.
- Berger, Peter L. (1977). *Facing Up To Modernity: Excursions in Society, Politics and Religion*. Basic Books: New York.
- Best, Joel (1987). Rhetoric in Claims Making: Constructing the Missing Children Problem. *Social Problems* 34(2), pp. 101–121.
- Bleich, J. David (1990). The Conversion Crisis: A Halakhic Analysis. In Emanuel Feldman and Joel B. Wolowelsky (Eds.), *The Conversion Crisis: Essays from the Papers of Tradition*. Ktav: New York, pp. 19–45.
- Charme, Stuart Z. (2000). Varieties of Authenticity in Contemporary Jewish Identity. *Jewish Social Studies* 6(2), pp. 133–155.
- Cohen, Steven M. and Eisen, Arnold M. (2000). *The Jew Within: Self, Family, and Community in America*. Indiana University Press: Bloomington.
- Cohen, Steven M. and Fein, Leonard J. (1985). From Integration to Survival: American Jewish Anxieties. In *Transition Annals of the*

- American Academy of Political and Social Science* 480, pp. 75–88.
- Cowan, Paul and Cowan, Rachel (1987). *Mixed Blessings: Marriage Between Jews and Christians*. Doubleday: New York.
- Cromer, Gerald (1995). “Secularism Is the Root of All Evil”: The Haredi Response to Crime and Delinquency. *International Journal of Group Tensions* 26, pp. 109–120.
- Davies, Christie (1973). *Permissive Britain: Social Change in the Sixties and Seventies*. Pitman: London.
- Douglas, Jack D. and Waksler, Francis Chaput (1982). *The Sociology of Deviance: An Introduction*. Little Brown and Co: Boston.
- Ellenson, David (1989). *Tradition in Transition: Orthodoxy, Halakhah and the Boundaries of Modern Jewish Identity*. University Press of America: Lanham MD.
- Fackenheim, Emil (1978). *The Jewish Return into History*. Schocken Books: New York.
- Fishbein, Irwin H. (1973). Minority Report. *Central Conference of American Rabbis Yearbook* 93, pp. 64–67.
- Fishman, Sylvia Barack (2000). *Jewish Life and American Culture*. State University of New York Press: Albany.
- Fishman, Sylvia Barack (2001). *Jewish and Something Else: A Study of Mixed-Married Families*. American Jewish Committee: New York.
- Gavison, Ruth (2003). On the Jewish Right to Sovereignty. *Azure* 15, pp. 70–108.
- Goldberg, Hillel (1998). The Sea Change in American Orthodox Judaism. *Tradition* 32(4), pp. 12–142.
- Goldscheider, Calvin (1982). Demography of Jewish Americans: Research Findings, Issues and Challenges. In Marshall Sklare (Ed.), *Understanding American Jewry*. Transaction Books: New

- Brunswick, pp. 1–55.
- Gordis, Robert (1966). *Judaism in a Christian World*. McGraw Hill: New York.
- Gordon, Milton M. (1964). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins*. Oxford University Press: New York.
- Gusfield, Joseph R. (1996). *Contested Meanings: The Construction of Alcohol Problems*. University of Wisconsin Press: Madison.
- Halkin, Hillel (1977). *Letters to an American Friend: A Zionist's Polemic*. Jewish Publication Society: Philadelphia.
- Hall, Stuart (1990). Cultural Identity and Diaspora. In Jonathan Rutherford (Ed.), *Identity: Community Culture Difference*. Lawrence and Wishart: London, pp. 222–237.
- Hecht, Jacob J. (undated). *Intermarriage: Another Look at the Escalating Problem of Spiritual Destruction*. National Committee for the Furtherance of Jewish Education: New York.
- Hoffman, Lawrence A. (1990). Non-Jews and Jewish Life-Cycle Liturgy. *Journal of Reform Judaism* 37(3), pp. 1–16.
- Jacob, Walter and Zemmer, Moshe (1994). *Conversion to Judaism in Jewish Law: Essays and Responsa*. Rodef Shalom Press: Pittsburgh.
- Kahane, Meir (1987). *Uncomfortable Questions for Comfortable Jews*. Lyle Stuart: Cecausus, NJ.
- Levinson, Maria H. and Levinson, Daniel J. (1958/9). Jews Who Intermarry: Sociopsychological Bases of Ethnic Identity and Change. *YIVO Annual of Jewish Social Science* 12, pp. 108–130.
- Massarik, Fred (1978). Rethinking the Intermarriage Crisis. *Moment* 3(7), pp. 29–33.
- Oyserman, Daphna and Markus, Hazel Rose (1993). The Sociocultural Self. In Jerry Suls (Ed.), *Psychological Perspectives on the Self*. Lawrence Erlbaum Associates: Hillside N.J., pp. 187–220.

- Pelcovitz, Ralph (1976). *Danger and Opportunity*. Sheingold Publishers: New York.
- Perel, Esther (1991). Communication in and about Intermarriage: Exploring Content and Process in Intermarriage. In Egon Mayer (Ed.), *The Imperatives of Jewish Outreach: Responding to Intermarriage in the 1990's and Beyond* Jewish Outreach Institute and Center for Jewish Studies. Graduate School of CUNY: New York, pp. 144–150.
- Petsonik, Judy and Rensen, Jim (1988). *The Intermarriage Handbook: A Guide for Jews and Christians*. William Morrow: New York.
- Picard, Ariel (2003). *Halakhic Responses to Assimilation*. Rappaport Center for Assimilation Research and Strengthening Jewish Vitality: Ramat Gan.
- Pfuhl, Edwin M. (1980). *The Deviance Process*. D. Van Nostrand: New York.
- Plaut, W. Gunther and Washofsky, Mark (Eds.). *Teshuvot for the Nineties: Reform Judaism's Answers to Today's Dilemmas*. Central Conference of American Rabbis: New York.
- Report of the Ad Hoc Committee on Mixed Marriage (1973). *Central Conference of American Rabbis Yearbook* 83, pp. 59–64.
- Report of the Committee on Patrilineal Descent on the Status of Children of Mixed Marriages (1983). *Central Conference of American Rabbis Yearbook* 93, pp. 157–160.
- Reuben, Steven Carr (1994). *Making Interfaith Marriage Work: A Nonjudgmental Guide to Coping with the Spiritual, Emotional, and Psychological Issues*. Prima Publishing: Rocklin, CA.
- Rosenberg, Roy A., Meehan, Peter and Payne, John Wade (1988). *Happily Intermarried: Authoritative Advice for a Joyous Jewish-Christian Marriage*. Macmillan: New York.
- Rosenthal, Erich (1960). Acculturation without Assimilation? The Jewish

- Community of Chicago. *Illinois American Journal of Sociology* 66(2), pp. 275–288.
- Roth, Sol (1985). *Patrilineal Descent: A Sociological Review Judaism* 34(1), pp. 68–73.
- Sagi, Avi (2000). Identity and Commitment in a Multicultural World. *Democratic Culture* 3, pp. 167–186.
- Sarna, Jonathan D. (1982). Coping With Inter marriage. *Jewish Spectator*, 47(2), pp. 26–28.
- Schindler, Alexander (1979). Reaching In, Reaching Out: Dealing with the Jewish Population Problem. *Moment* 4(4), pp. 20–23.
- Seltzer, Robert M. (1990). An Historical Overview of Outreach and Conversion in Judaism. *Journal of Jewish Communal Service* 66(3), pp. 230–234.
- Siegel, Robert A. with Herman Siegel, Debbie (1979). *Inter marriage: A Guide for Jewish Parents*. Rashi Press: Miami.
- Sklare, Marshall (1971). *America's Jews*. Random House, New York.
- Sklare, Marshall and Greenblum, Joseph (1979). *Jewish Identity on the Suburban Frontier: A Study of Group Survival in the Open Society*. University of Chicago Press: Chicago.
- Sontag, Susan (1978). *Illness as Metaphor*. Farrar Straus and Giroux: New York.
- Susser, Bernard and Liebman, Charles S. (1999). *Choosing Survival: Strategies for a Jewish Future*. Oxford University Press: New York.
- Tobin, Gary A. (1999). *Opening the Gates: How Proactive Conversion Can Revitalize the Jewish Community*. Josey-Bass Publishers: San Francisco.
- Tobin, Gary A. and Simon, Katherine G. (1999). *Rabbis Talk About Inter marriage*. Institute for Jewish and Community Research: San Francisco.
- Waldron, Jeremy (1995). *Minority Cultures and the Cosmopolitan*

- Alternative. In Will Kymlicka (Ed.), *The Rights of Minority Cultures*. Oxford University Press: Oxford, pp. 93–119.
- Walzer, Michael (1983). *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. Basic Books: New York.
- Wertheimer, Jack, Liebman, Charles S. and Cohen, Steven M. (1996). How to Save American Jews. *Commentary* 101(1), pp. 47–51.
- Woocher, Jonathan S. (1986). *Sacred Survival: The Civil Religion of American Jews*. Indiana University Press: Bloomington.
- Yoffie, Eric H. (2001). The Importance of Outreach in Maintaining Reform's Autonomy, Diversity and Pluralism. In Dana Evan Kaplan (Ed.), *Contemporary Debates in American Reform Judaism: Conflicting Visions*. Routledge: New York.
- Zlotowitz, Bernard M. (1995). Patrilineal Descent. In Aron Hirt-Manheimer (Ed.), *The Jewish Condition: Essays on Contemporary Judaism Honoring Rabbi Alexander A.M. Schindler*. UAHC Press: New York, pp. 260–267.

